

egyik legkedvesebb könyvem, nemcsak tartalmának nemessége, a benne letett eszmék értékesége miatt, hanem különösen azért, mert e könyvnek merész álmodozásai, melyek minden utánuk megjelent, a jövőre vonatkozó ábrándnak nevet és példát adtak, immár azóta nagyobbára megvalósultak, sőt a könyv némelyik kívánságát a kor már régen túl is szárnyalta. E tényből merítem én is azt a hitet, hogy egy-két emberöltő ezeket a korántsem igen merész javaslatokat is meg fogja valósítani.

Nem merem önöket arra kérni, hogy tétéleimet elfogadják, hanem csak arra kérem azokat, kik őket hozzászólásra méltatják, hogy ne foszszanak meg egészen az imént kifejezett hitemtől és reményemtől.

WALDAFFEL JÁNOS.

IRODALOM.

Francia nyelvten különös tekintettel a magyar és francia nyelv közötti eltérésekre. Kemény Ferencz közreműködésével írta *Klimó Mihály*. Budapest (Wodianer és. fiai). 91 l. Ára 60 kr.

Helyes pædagogiai elv vezette a szerzõt, mikor olyan francia nyelvtant írt, mely a magyar és a francia nyelv közt levõ eltérésekre van alapítva. A tanuló, akár magyarul ír vagy beszél, akár francziául, egy és ugyanazon nyelven : magyarul gondolkozik. Mikor gondolatainak kifejezésére francia szavakat használ, akkor is hajlandó õket a magyar nyelv törvényei szerint összerakni. Ép azért fölösleges a tanulóknak megmondani azt, a miben a két nyelv megegyezik ; de annál inkább kell a tankönyvnek tekintettel lenni arra, a miben egymástól eltérnek.

A nálunk eddig megjelent francia nyelvtanok nem tették azt oly mértékben, a milyenben kívánatos lett volna ; olyan benyomást tesznek az olvasóra, mintha német minták után készültek volna. Csak egy példát említek. Nyelvtanaink rendszerint mind az *avoir*, mind az *être* igét mindjárt az elsõ leczkékben, gyakran közvetlenül egymásután tárgyalják. A német tanulóknak ez semmi nehézséget nem okoz. Ó reá nézve ez két egészen különbözõ ige, mely egészen analog az *õ haben* és *sein* igéivel. Másképen áll a dolog a magyar tanulóra nézve. A *lenni* és *valakinek lenni* nagy hasonlatosságuk folytán könnyen összetéveszthetõk. A német fiúnak mi nehézséget sem okoz, pl. «mon frère a un livre» fordítása. De mennyire elüt ettõl a magyar fordítása : testvéremnek könyve van. Németül írt nyelvtanban helyén van, ha *avoir* és *être* mindjárt az elején fordul elõ. A magyar nyelv sajtásága ellenben azt kívánja, hogy az *avoir*

ige ne a tanfolyam elején, kivált az être-el jegyűt ne tárgyalassék. — Viszont nem emlékszem arra, hogy francia nyelvtanainkban találtam volna szabályt (minő található Klimónál 50. l. 4. R.), mely a magyar nyelv sajátosságát képező tárgyas igeahajlítás tekintetbe vételéből folyt volna.

Más kérdés, vajjon helyesen járt-e el Klimó abban is, hogy iskolai használatra szánt könyvét francia nyelven írta meg? Klimó e tekintetben hivatkozik a reáliskolai Utasítások 58. lapjára, mely szerint «előadásában a tanár *lehetőleg* a francia nyelvet használja». Csakhogy az Utasítások szövegében benne van a *lehetőleg* szó, mely nézetem szerint a grammatikai tanításra nem vonatkozhatik, még a legfelsőbb osztályban sem.

Az idegen nyelvi grammatika utmutató, mely arra való, hogy a tanuló tudatosan használja helyesen az illető nyelvet. Mi történik akkor, mikor idegen nyelven tanulta meg a grammatikai szabályokat és alkalmazni akarja őket? Minthogy a tanuló magyarul gondolkodik (hogy az illető idegen nyelven gondolkodjék, az nem érhető el; mert ekképen reáliskolai tanulónak három nyelven: magyar, német, francia nyelven kellene tudni gondolkodni) a szabályokat előbb vissza fordítja gondolatában magyarra és csak úgy alkalmazza. Hogy ez munkáját lassítja és megnehezíti, az világos. Ez még a jobbik eset. De megtörténik az is, hogy az idegen nyelven ugyan el tudja mondani a szabályt, de ezt alkalmazni, vele élni nem tud. Miért nem? Mert a szabályt gépiesen betanulta, a nélkül, hogy tudásának alkotó részére vált volna. Ilyen ismeretek mi haszna sincs.

A szerző erre azt fogja mondani, hogy könyvét nem a kezdő fok, hanem felsőbb osztálybeli tanulók számára írta, olyanoknak, kik a nyelvtant már tudják; csak arról van szó, hogy ismert anyagot francziául tanuljanak be. De ez sem könnyű dolog ám, hogy a tanulók ezt megtehelessék, kell, hogy nem jelentéktelen számú műszót sajátítsanak el. Az ilyen fajta szókincs pedig holt kincs: sem az olvasmánynál, sem a társalgásnál hasznát nem veszik. És milyen nehéz idegen nyelvű műszavakat betanulni! (És ha a német nyelv tanára ugyanazt teszi, mint a francia, akkor nemcsak egy, hanem két idegen nyelven kell azokat betanulni!) Ha a tanuló azt a sok időt akár classicus szöveg betanulására, akár a mindennapi életben előforduló szólásmódok elsajátítására fordítja, ennek legalább hasznát látja.

Épen úgy téves a szerző eljárása a német nyelvnek segítségül vétele körül. Tamaszkodva a reáliskolai Utasítások (54. l.) szavaira, hogy a «francia nyelv tanításánál minél többször kell a német nyelvet segítségül venni, mint olyat, mely közelebb áll a francziához, mint a magyar», a szerző gyakran említ a német grammatika körébe tartozó tényeket.

Az Utasítások tanácsa helyes; csakhogy napról-napra kevésbbé követhető. A mióta a reáliskolai Utasításokat kiadták, azóta már a tanulósnág német nyelvi ismereteinek mind mennyisége, mind minősége csökkent és a magyarosodás folytán még inkább fog csökkenni. Már pedig, ha a francia nyelv tanára a német nyelv valamelyik analog törvényére akar hivatkozni, akkor kell, hogy az utóbbi a tanulóknak úgyszólván vérévé vált legyen, mert különben, a helyeit, hogy a tanár ezzel a francia szabályt megvilágítaná, megértését és elsajátítását megkönnyítené, inkább csak zavart okoz a tanulók fejében.

Az ország legtöbb iskolájában a német nyelv már annyi szolgáltatást nem tehet, mint a mennyit az Utasítások tőle vártak. A mikor azonban lehetséges, jó a német nyelvet segítségül hívni, mert az analogia a magyarázat összes módjai közt a legkönnyebb és legbiztosabb. De csak az analogia. Csakhogy erről a szerző többször megelégedezett, mert nemcsak olyan eseteket említ, mikor a francia szerkezet a némettel teljesen összevág, pl. az 55. lapon: Henri l'Oiseleur = Heinrich der Vogler, stb., hanem felsorol olyan példákat is, mikor a két nyelv elüt egymástól. Pl. 73. l.: a német *dessen, deren* után nem tehető határozott névelő; a neki megfelelő francia *dont* után meg mindig teendő.

A 24. lapon a subjonctif-ot tárgyalván, a szerző 1. R. alatt említi, hogy az érzelmeket kifejező igék után a francia subjonctif-ot használ a német a magyar nyelvvel megegyezőleg nem. Itt tehát a szerző a németet nem az Utasítások kívánta módon a francziával, hanem a magyarral hasonlítja össze. Ez csak nem tartozik a francia nyelv tanárára! Van arra is eset, hogy a szerző olyankor is hivatkozik a németre, mikor az mind a magyartól, mind a francziától eltér. Pl. a 13. l. 1. bekezdésében, 18. l. 2. bekezdése.

Klimó az Előszóban csodálkozásának ad kifejezést, hogy immár 20 éve, hogy a francia nyelv kötelező tantárgya a reáliskolának és még senki sem adott ki francziául írt nyelvtant a felsőbb osztályok számára!

Tény, hogy nem rendelkezünk még ez osztályokra nézve elégséges számú francia nyelvi tankönyvvel. Így a VI. osztályban tárgyalandó a stilsztika és a poetika, de hiába keresünk hozzá való könyvet tankönyvirodalmunkban. Boileau: «Art poétique»-je kötelezett olvasmány, de magyar jegyzetes kiadása nincs. Ezekre és más egyebekre szükségünk volna, de francia nyelven írt grammatikára, legyen az bár annyi tudással és gondal szerkesztve, mint a Klimó-é, reáliskolai oktatásunknak szüksége nincs.

Pécs.

KÁLMÁN MIKSA.

Iskolai vizsgálatok. Irta *Dr. Tóth Kálmán* (A budapesti ág. hitv. ev főgymnásium értesítője 1896.)

Egy értekezésre kívánom e folyóirat olvasóit figyelmeztetni, melyre mindjárt megjelenése után a középiskolai vizsgálási és osztályozási rendszerről tartott kongresszusi előadásomban is rámutattam mint idevágó irodalmunk igen értékes adalékára. Igazán nem ismerek iskolaügyi irodalmunkban a középiskolai vizsgálatokról úgy az anyagösszeállítás módjára, mint az elméleti eredmények számbavehetőségére nézve jelesebb tanulmányt, mint ez egészben véve 37 lapnyi kis monographiát. Különösen említésre méltó, hogy a szerző nagy buzgósággal magáévá tette az iskolaelméleti kutatásnak azt a módszerét, melyet nálunk nevezetesen Kármán Mór honosított meg és gyakorol is oly mintaszerű módon, hogy t. i. a mai hazai állapotoknak az európai jelennel és a hazai multtal való gondos egybevetése után igyekszik a kellő kritika és még inkább összefoglaló, vagy mondhatni összeegyeztető áttekintés útján elméleti megállapodásra jutni:

Jóllehet Tóth Kálmán sokszor nem a közvetlen forrásokból, hanem csak összefoglaló feldolgozásokból, de itt többnyire elsőrendűekből meríti adatait, mégis megbízható képet ad az iskolai vizsgálatok különböző nemeiről és eljárás módjairól, a mint azokat Angolország, Franciaország és Németország intézményei mutatják, valamint részben a reájok vonatkozó controversiákról is az illető országokban, és utána eléggé éles vonásokkal vázolja a Magyarországon dívott vizsgálatmódokat is a reformatiótól napjainkig. Az elméleti eredmény pedig, a melyre jut, illetőleg az ő pædagogiai meggyőződése, melyben fejtegetései culminálnak, az, hogy mind a külföldi, mind az összes egyéb hazai intézkedések és eljárás módok közül legmagasabban áll az, melyet az 1876. július 22-én kiadott magyar miniszteri rendtartás szabott meg. Róla ezeket mondja Tóth tanulmánya :

«A nevezett rendtartás szerint: «Minden év végén nyilvános vizsga tartatik, részben, hogy a szülői ház s a társadalom érdeklődő képviselői közvetlen tudomást szerezhessenek az iskolai oktatás szelleméről és módjáról, de főleg azért, hogy a tanuló ifjúság annak tudatában, hogy tanulmányainak egy nagyobb egységes részét befejezte, ösztönzést és alkalmat nyerjen a tanultaknak különböző pontokból kiinduló áttekintésére.» A végrehajtásra vonatkozólag pedig: «A tárgyi anyaguk vagy alapfogalmaik s rendszerük tekintetében rokon szakok az alsóbb osztályokban két, a felsőbbekben három csoportba egybekapcsolva teszik egy-egy napon a vizsgálat tárgyát s főleg oly tételek és feladatok tüzendők ki, me-

lyek alkalmat szolgáltatassanak arra, hogy a tanuló nyert ismeretéről nagyobb összefüggésben adhasson számot s kívánatos, hogy minden tan-csoportból jusson minden egyes tanulóra egy főkérdés». A vizsgálatokon az igazgató vagy megbízottjai elnökölnek és utóbbiak neki jelentést tesznek. A rendtartás felteszi, hogy rendelkezései megtartatnak s ennek következményeit le is vonja s ezért nincs benne szó a tanár tapasztalatainak kiegészítéséről, sem külön írásbeli dolgozatokról stb. «Az év vége felé minden egyes tantárgyban a tanár vezetése alatt iskolai óráiban általános ismétlés tartandó, melynek azonban nem a tananyag részleteinek újlagos gyors átfutása, hanem kiválólag a főbb fogalmaknak helyes ismeretét és a rendszer értelmes belátását elősegíteni tulajdonképeni feladata.» Ez ismétlések befejeztével minden tanárnak készen kell lennie ugyan a maga ítéletével tanítványai felől, de a végleges határozat előtt alkalmat kell nyújtania nézetek kölcsönös kicserélésére is s ez az osztálytanári értekezlet feladata. E pont is mély belátásra vall, mert sokkal helyesebb az itt kölcsönösen kicserélt s megfontolt nézetek alapján határozni, mint egy vizsga futólagos benyomásainak engedni. «Az általános tanári tanácskozás ezután az osztályértekezletek határozatai alapján az osztályfőnökök indítványára lelkiismeretes határozatot hoz az iránt, mely tanulók léphetnek át a felsőbb osztályokba.» Az igazgatónak megvan ellenőrzési joga. E végleges határozatot követik aztán a vizsgálatok. Persze föl lehet hozni a vizsgálatok illetén rendje ellen, hogy ha már a vizsgát megelőzőleg megvannak az érdemjegyek, mire való a vizsgálat? továbbá azt is, hogy a tanulók, szülők természet-szerűt csekély érdeklődéssel fognak oly intézmény iránt viseltetni, a melynek, a mint mondani szokták, nincs gyakorlati jelentősége. Azonban épen attól a gondolkodásmódtól kell mind a tanulót, mind általában az érdeklődőket elszoktatni, a melynek az osztályozás egyik fő előmozdítója: hogy nem magáért az ismeretért és a szellemi tökéletesbülésért, hanem bizonyos fokozatokért kell tanulni és fáradozni. Nem állítom, mintha a vizsgálat ilyen formája megszüntetné az említett balítéletet, mert ily meggyökeresedett nézetet nehéz kiirtani, de legalább nem adunk neki táplálékot. Hogy a tanulók érdeklődése megmaradjon, az úgy itt, mint évközben teljesen az embertől függ; ha pedig a szülők nem viseltetnének érdeklődéssel az intézmény iránt, az baj volna; de kétségbe vonom, mintha a más fajta vizsgálati mód mellett is különös érdeklődés volna tapasztalható s a 76-os rendtartás vizsgálatánál az a vigasz mindig megvan még csekélyebb érdeklődés mellett is, hogy a ki az intézetet ily alkalommal felkeresi, nem mellékes célókból teszi, hanem vonzalomból».

Az imént idézett sorokat egyenesen azzal a kijelentésével vezeti be írójuk, hogy minden újabb rendelkezésben, a manapság érvényben